

Salvador Giner

“Catalunya ha de tenir almenys una universitat entre les vint millors del món”

Cronobiologia, la vida també té ritme

p. 19

Per a què serveix l'arqueologia?

p. 12

“Catalunya ha de tenir almenys una universitat entre les vint millors del món”

Salvador Giner

Text:
Núria Quintana

Fotos:
J.M. Rué

El prec de Salvador Giner

Salvador Giner (Barcelona, 1934) va deixar amb vint i pocs anys la universitat franquista, i les seves classes “avorrides”, per buscar a l’estranger un entorn més fecund on estudiar una disciplina que aquí era pràcticament desconeguda, la sociologia. Així va començar un llarg periple que havia de ser de pocs mesos i que va durar més de vint anys, la major part com a professor universitari al Regne Unit. Premi Nacional de Sociologia i Ciència Política del 2006, Giner és actualment catedràtic emèrit de la UB, on va fer els primers estudis universitaris de Dret, als quals va sumar després un doctorat per la UAB i un per la Universitat de Chicago.

Ara que ja imparteix tan sols algunes classes de doctorat, Giner dedica esforços a la presidència de l’Institut d’Estudis Catalans (IEC) just en l’any del centenari d’aquesta institució. Amb un to veherent i els rinxols dels cabells lleugerament despentinats, defensa el valor del llegat històric de l’IEC i el paper que pot tenir en el teixit cultural i científic d’un país que Giner voldria amb universitats d’un nivell semblant a les millors d’Europa i els Estats Units. Amb un to, gairebé de súplica, ens demana a tots plegats “Siguem almenys com Holanda!”.

Quan vostè era estudiant, la sociologia no era una disciplina comuna a les nostres universitats. Com va arribar a ser sociòleg?

El meu primer contacte amb la sociologia va ser en l'època d'estudiant a la Facultat de Dret, a classe d'un professor feixista, que tots els que vam llicenciar-nos en aquell curs recordem perquè deia unes barbaritats...!

Els companys del meu curs, en Jordi Solé Tura, l'August Gil Matamala, en Luis Goytisolo, l'Octavi Pellissa, en Joaquim Jordà, en Francesc Vallverdú, en Feliu Formosa, en Manolo Vázquez... Cada cop que parlem del primer o segon curs, fem bromes d'aquell professor que tenia teories sociològiques del feixisme, o teories feixistes de la sociologia, no ho sé... Doncs bé, aquell professor va referir-se a un sociòleg italià que parlava d'unes elits, les quals apareixien misteriosament, i que estaven formades pels homes superiors, destinats a guiar els destins del país. El nostre professor havia interpretat malament el que deia el sociòleg en qüestió, però en tot cas feia servir la paraula *sociòleg*.

Ara bé, la sociologia la vaig descobrir al carrer Aribau. Un dia que feia campana a les

classes de Dret vaig anar a buscar llibres de segona mà, i vaig trobar-ne un d'un sociòleg alemany, que encara el tinc a casa. El llibre no em va convèncer, però el tema sí. La idea d'una disciplina com una ciència social que no era ni economia, ni ciència jurídica, ni filosofia, que era una altra cosa, em va agradar. Em vaig posar a buscar llibres de sociologia. Vaig trobar-ne algun del Fondo de Cultura Económica, que se'ls va passar als de la censura, el 56, 57...

Sembla que li interessava més la vida fora de classe que l'acadèmica...

La vida acadèmica era un avoriment, tret d'algun professor com ara el Fabià Estapé, entre d'altres. Els anys d'estudiant universitari els vaig passar al bar de la Facultat, conspirant. A la UB ho aprenies tot i ho feies tot. Vaig col·laborar en les dues antologies poètiques universitàries que vam publicar malgrat la censura, i que fèiem al pati.

Com a docent universitari, vostè ha tingut una important carrera no solament en el nostre país sinó també en centres estrangers, en concret en diverses universitats britàniques...

Després d'acabar la carrera me'n vaig anar a Alemanya, vaig començar a estudiar Sociologia a la Universitat de Colònia. Em van atorgar una beca i vaig anar a Chicago perquè el professor Enrique Gómez Arboleya (l'únic catedràtic de Sociologia que hi havia a Espanya) em va dir: "vés a Chicago, que té un immens prestigi". Vaig fer-hi estudis de Sociologia i els vaig acabar a Cambridge. Quan vaig tornar aquí, el 64 o 65, vaig veure que no hi havia res a fer, no hi havia càtedres, l'única possibilitat era la de ser auxiliar d'un senyor d'idees altament favorables al règim. Me'n vaig anar a Cambridge pensant que m'hi estaria poc temps, però finalment, vaig viure al Regne Unit durant vint-i-tres anys, tot i que he anat venint constantment, he publicat llibres aquí, he fet estudis... No vaig tornar, però, fins que va sortir una càtedra a la UB.

A partir d'aquesta experiència, quina visió té del procés de Bolonya i de les possibilitats que s'afirmi en el sistema universitari i la societat europea?

Tota la vida he estat europeista. Considero que la idea d'un primer, un segon cicle (un

“ Un sistema universitari compartit per tots els europeus ja el teníem a l'edat mitjana ”

màster) i un doctorat és molt important. He après una lliçó del sistema americà i del britànic. En un país tan immens com els Estats Units hi ha una convalidació de títols. A la Commonwealth no es compliquen la vida, tenen un sistema comú, molt homologable, de primer cicle, uns postgraus i doctorats. I el comparteixen.

Jo vull fets. De les vint millors universitats del món, disset són als Estats Units, dues a Anglaterra i una al Japó. Això deu ser per alguna cosa, no? Podem continuar pensant que els Estats Units són un país d'ignorants? A veure si obrim els ulls! Els que publiquem a les grans revistes, hem de dir aquestes coses i exigir aquesta qualitat. Necessitem una mica de tensió i de qualitat. Què hi ha en contra d'un sistema

compartit per tots els europeus? Que no el teníem potser a l'edat mitjana? I va anar molt bé. Jo voldria que un titulat de Nàpols se n'anés a Alemanya i pogués funcionar com a llicenciat en Química.

Parlant d'aspectes que s'haurien de millorar al nostre país, com a sociòleg, si analitzem Catalunya, quins són els principals conflictes que vostè detecta en la nostra societat? Coincideixen amb els problemes que apareixen als mitjans de comunicació?

“ La mesura de la democràcia la dóna la quantitat i a la qualitat d'altruisme ”

Els conflictes importants que té una societat no són sempre els que la gent veu com a tals; això és un postulat sociològic, perquè hi ha els conflictes subterrànies, les tendències subterrànies. Els corrents subterrànies, com deia Alexis de Tocqueville al segle XIX, sempre són el problema.

Hi ha el nombre de gent gran que viu sola a casa seva, la pobresa de la gent gran. És un problema difús i el drama d'aquesta gent és personal i no el veus... Estem en una societat d'espectacles mediàtics on s'oculta sistemàticament el drama. Un altre problema que em preocupa: com a bon català m'agraden la feina i la productivitat. Jo voldria que en aquest país la productivitat fos més alta, s'ha de produir més i millor. Crec que no cuidem prou el capital humà. Catalunya ha de tenir almenys una universitat entre les vint millors del món. Hem d'augmentar la producti-

Joandomènec Ros,
Catedràtic d'Ecologia de la UB i secretari general de l'IEC

Un humanista al capdavant de l'IEC

Salvador Giner va arribar a la presidència de l'Institut d'Estudis Catalans després d'una executòria professional d'excel·lència en una àrea que ell va contribuir a crear com pocs a Espanya i Catalunya: la sociologia. És aquest un camp que s'escau per conduir l'acadèmia d'acadèmies de Catalunya, entitat complexa com la que més. Però hi ha altres aspectes d'aquest catedràtic jubilat de la Universitat de Barcelona, al qual s'acaba d'atorgar el Premi Nacional de Sociologia, que li permeten moure's en el seu ambient natural en molts dels àmbits que l'IEC conrea, des de la història a l'economia, des

de la filosofia a l'ecologia, per esmentar-ne només alguns. Giner s'ha format i ha format a cavall dels dos continents, ha estat professor d'una munió d'universitats angleses i americanes, ha escrit manuals universitaris amb moltes reedicions i que s'han traduït a molts idiomes, i ha dirigit projectes de recerca que ens han ajudat a comprendre'ns millor com a societat i a fer que el món ens entengui.

Tot això no és possible fer-ho si es té una visió sectorial i exclusivista del món, la pròpia del camp científic concret en què es fa recerca, s'ensenyava i es crea. Giner depassa de molt

aquest sector específic; és un humanista que coneix bé qui fa què en recerca en molts dels seus camps d'interès, que ha reflexionat profundament sobre els fenòmens socials, que no refusa de plantejar solucions als problemes de tota mena que avui té la nostra societat (vegeu els seus articles d'opinió a la premsa diària). Que, finalment, té la saviesa, la bonhomia i el *savoir faire* adequats per menar l'acadèmia d'acadèmies que és l'IEC, que ha d'estar amatent alhora a la ciència i l'alta cultura, universals per definició, i als interessos del país, amb totes les seves peculiaritats i fragilitats.

vitat, també la científica, filar més prim. Ja sé que hi ha institucions pioneres, però això no em satisfà. Almenys siguem com Holanda, o com Dinamarca, lluitem per això.

Hi ha el problema del català... El català és recessiu. Estem fent esforços perquè la gent es trobi bé amb el català. El problema és que hi ha una llengua amenaçada, que és la nostra. Aneu als carrers de Perpinyà, d'Alacant i de València, a veure què enraonen. És recessiu, i en molts llocs de Barcelona se sent menys català ara que fa quinze anys. L'idioma amenaçat és l'idioma de Catalunya. I en aquesta qüestió, oblida't, si us plau, que sóc president de l'acadèmia nacional de la llengua, que és aquesta. Hem de protegir la llengua amenaçada, amb exquisidesa, amb tolerància, amb mà esquerra, evidentment.

Com valora que la UB sigui la primera universitat de Catalunya a demanar el requisit lingüístic al seu professorat permanent, en aplicació de l'article 24 de la Llei de Política Lingüística i 6.4 de la LUC?

Celebro que la nostra Universitat s'hagi afanyat a demanar el requisit lingüístic als nostres professors. Com a Universitat més gran i de major abast de Catalunya, la nostra responsabilitat en la defensa i promoció de la llengua des del punt de vista científic i acadèmic és estratègicament important. Un país sense una classe culta que enraoni la llengua nacional, és un país perdut.

Fins a quin punt alguns dels conflictes que apareixen en els mitjans de comunicació (com ara el dels okupes) responen a la voluntat de participar de manera diferent com a ciutadans o són més aviat

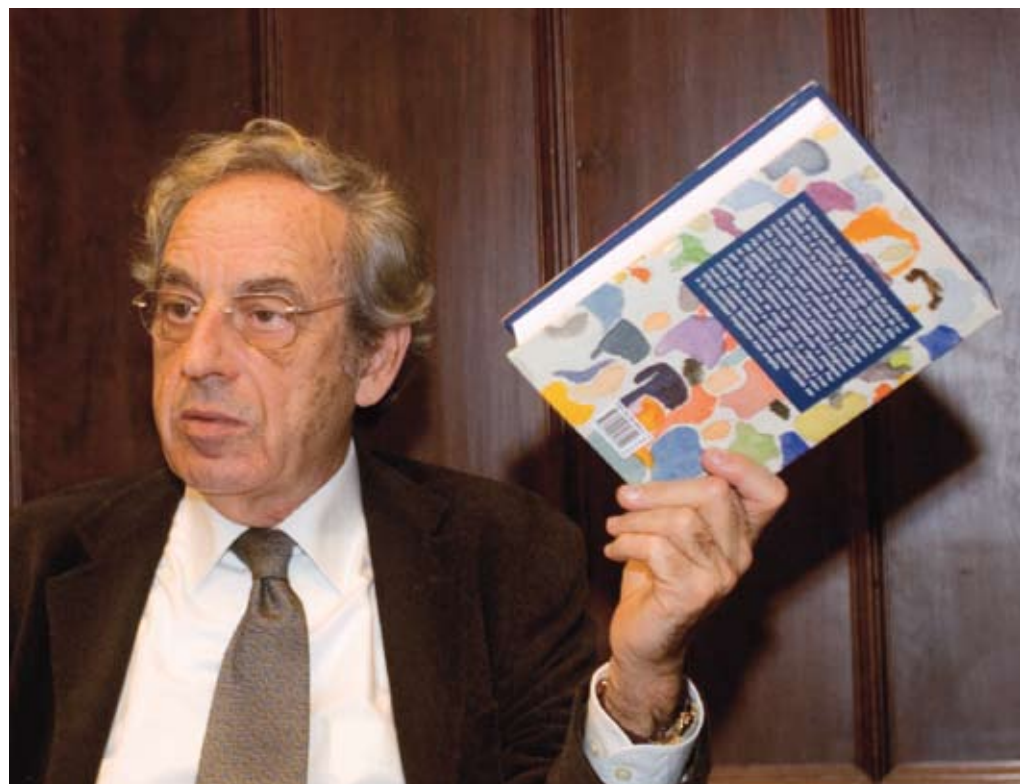
fórmules d'antiparticipació en la nostra democràcia? Com valora els índexs de participació electoral en el nostre país?

La mesura de la democràcia no la donen els partits polítics. Els partits polítics, l'opinió pública lliure i el respecte a la Constitució (encara que aquesta no ens agradi, que l'haguem de millorar) són crucials per a la democràcia. Però, tot i així, a mi no em preocupa tant que en unes eleccions generals, autonòmiques, o el que sigui, vagi el 55 o el 59 % dels electors a votar. No és aquesta la mesura de la democràcia. Això és fonamental, però la veritable mesura la dona la quantitat i la qualitat d'altruisme que hi ha en una societat. Hem fet estudis sobre això, alguns amb gent del meu Departament de Sociologia de la UB.

La mesura de la democràcia la donen les ONG, les associacions cíviques altruistes, la

capacitat de la gent d'anar-se'n a Galícia a treure *chapapote*... Gent jove, il·lusionada, generosa. La quantitat de gent que pugui treballar a les ONG a l'estranger, persones que aturin els horrors que es fan als aiguamolls de l'Empordà... Per exemple, a Anglaterra hi ha molta gent que calladament dona diners per a una cosa que es diu National Trust, que és un fons nacional per comprar trossos de terrenys, palaus, un tros de la costa de Cornualla... Els territoris del National Trust no es poden vendre ni comprar, s'han de protegir. Aquí La Fundació Caixa Catalunya ha fet una cosa que es diu Territori i Paisatge, però no ho ha fet la ciutadania. Vergonya, perquè ho hauríem d'haver fet nosaltres. Es tracta de la capacitat que té un país per cuidar el seu patrimoni, cosa que nosaltres no hem fet perquè hem destrossat el paisatge, la costa, la muntanya... la capa-

“ Un país sense una classe culta que enraoni la llengua nacional, és un país perdut ”

Mitja dotzena de sociòlegs espanyols amb projecció internacional

Emilio Lamo de Espinosa
Catedràtic de Sociologia.
Universitat Complutense de Madrid.

Foto: Fundació Ortega i Gasset

Amb el Premi Nacional de Sociologia i Ciència Política, atorgat recentment pel CIS, i la presidència de l'IEC, Salvador Giner corona brillantment i merescudament una magnífica carrera com a sociòleg, que sens dubte continuarà molts anys més atesa la vitalitat, curiositat i laboriositat que el caracteritzen. El seu pensament és d'un enorme rigor i agilitat, i ha sabut combinar de manera molt rica diverses dimensions de la ciència social contemporània.

En primer lloc, l'aprofundiment en el pensament dels clàssics, que coneix com pocs a Espanya i que ha contribuït a divulgar en obres importants (com la *Historia del Pensamiento Social*), la qual cosa li atorga sempre una gran profunditat conceptual. En segon lloc, combina magistralment les dimensions descriptives i normatives: per

a Giner la sociologia és, inevitablement, una ciència moral, i sempre n'ha tingut present el vessant pràctic (on reivindica des de fa anys el republicanisme). En tercer lloc, ha combinat sempre la teoria, en el més alt nivell, amb la recerca empírica, que ha practicat des dels primers treballs sobre l'estructura social d'Espanya, passant pels estudis sobre la societat de masses o el corporativisme, fins als més recents sobre Catalunya. Finalment, s'ha mogut sempre triangulant Barcelona i Madrid, el món llatí i l'anglosaxó, de manera que és al mateix temps castís i universal, i avui un dels molt escassos (no arriben a mitja dotzena) sociòlegs espanyols amb projecció internacional. Afegim a tot això que és una persona jovial i simpàtica, animada, alegre i positiva. Jo em preo de ser amic seu des de fa molts anys. He tingut sort.

citat d'un ajuntament de dir "no, aquí s'ha acabat de fer xalets!". Si existeix això, és la mesura de la democràcia i de la virtut ciutadana. I no en tenim, de virtut. Aquí hi ha molt de nacionalisme i poc patriotisme. Un patriotisme que és una activitat empírica: la gent que mira d'escriure el català correctament (gent que no ha tingut escoles de català perquè aquesta llengua ha estat perseguida), o els que intenten no llençar un paper per no embrutar una platja, o no posar un anunci espantós al carrer... Això és la mesura de la virtut cívica.

Quines són les qüestions realment rellevants pel que fa a la identitat de Catalunya com a país?

A mi, el problema identitari em preocupa poc. Jo he escrit molt sobre Catalunya, he fet una recerca de quatre quilos i dos-cents grams sobre la societat catalana. Però, en el fons, la identitat no existeix. És una de les obsessions del segle XX, però què és? Què és aquesta cerca permanent de trets immortals i imperennes? Des del moment en què es pregunta a la gent sobre la identitat és que hi ha alguna cosa que no funciona. Sobre això hi ha un llibre conegut però ignorat, que no llegeix la gent, que és sublim: *Les formes de la vida catalana*, d'en Ferrater Móra, que és el millor llibre que s'ha escrit sobre aquest país. Després hi ha el de Vicens Vives, *Notícia de Catalunya*, i després la tercera gran obra és *Nosaltres els valencians*, d'en Fuster. Filar més prim que aquests tres grans llibres és molt difícil. Si la gent vol ser danesa o piemontesa, ho serà. Els catalans serem catalans sempre que ho vulguem ser. Més enllà, ens passarem el dia mirant-nos el melic i no el tro-

barem. La quinta essència no hi és. Aquí passem de l'essència a la gerència, i de la gerència a l'essència, i no pot ser. A mi no m'interessa el debat identitari, el que passa és que m'hi obliguen. En el fons m'agradaria no ser ni catalanista, però m'obliguen a ser-ho. M'obliguen a ser nacionalista. Em tracten malament el país, per tant me n'haig de preocupar, si em tracten malament l'economia, si em tracten malament la infraestructura del país, la llengua catalana (que me l'ha de protegir també el Govern central, no solament el Govern de Catalunya)... Faci el favor! Jo no em vull emparar amb el Govern central, però que no em trepitgin la pàtria!

Una de les institucions que integren el teixit social i cultural del nostre país és l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), que vostè presideix i que enguany celebra el centenari. L'IEC "té per objecte l'alta recerca científica"; a partir d'aquí, com ha d'enfocar-se, doncs, la relació amb la UB, la universitat capdavantera en productivitat científica de l'Estat?

Hi ha una simbiosi amb les universitats. Nosaltres sempre hem tingut una estretíssima relació amb les universitats i mai en cent anys no s'han produït friccions. Quan el 1935 la UB es va transformar en

Universitat Autònoma, hi va anar el Dr. Bosch Gimpera, d'aquesta casa, de l'IEC. Hem aconseguit crear una acadèmia compromesa amb les universitats. Nosaltres tenim 200 membres, el 99 % dels quals són catedràtics d'universitat, per tant hi ha aquesta fluïdesa. Després tenim més de 8.600 socis de les nostres 26 filials, que inclouen diverses disciplines.

Nosaltres no podem tenir una relació privilegiada amb la UB, perquè hi ha altres universitats, però tenim una relació de veïnatge amb les noves facultats de Filosofia i de Geografia i Història. I informalment hem parlat amb el rector d'aquest tema: entre el Liceu i la plaça Universitat hi ha una zona increïblement important de concentració, que és com el *Quartier Latin* de Barcelona, amb llibreries, exposicions d'art, museus... I hem de treballar en això.

Més d'una quarta part dels membres numeraris i emèrits de l'IEC són docents de la UB. La universitat sembla, doncs, una font de "matèria grisa" per a l'Institut. Què s'aporten mútuament universitats i IEC?

Hi ha una zona de fronteres poc clares. Hi ha recerques de membres de l'IEC que són recerques de les seves universitats i també de l'Institut. Hi ha programes compartits i programes de recerca que només són de l'Institut. Tenim excavacions arqueològiques molt importants a Tarragona, a Guissona, a Tossa de Mar... que són nostres o compartides amb l'Institut Català d'Arqueologia. Cada cas és especial. Hi ha línies de recerca finançades directament pel Ministeri d'Educació i Ciència, d'altres de compartides... Hi ha una frontera afortunadament poc clara en aquestes coses, potser perquè el país és petit. Espero que en els propers cents anys continuï aquesta harmonia i aquesta dolça confusió. D'altra banda, hi ha recerques, com les de lexicografia, diccionaris, que estan situades a l'Institut per llei, perquè som l'acadèmia nacional. Nosaltres som autònoms, som una entitat privada de dret públic. Tenim diners de la Generalitat, de l'Estat central, de la venda de llibres, del lloguer d'espais, hi pot haver despeses fixes/*overheads* de les nostres activitats de recerca... L'Institut és de tothom i de ningú.

Avui dia es parla de la societat del coneixement i de la internacionalització d'aquest coneixement. En aquest context, quin paper han de tenir les acadèmies amb vista al futur? Ara que celebren el centenari sembla un bon moment per a la reflexió...

L'IEC ha tingut Prat de la Riba, Bosch Gimpera, Puig i Cadafalch, Nicolau d'Olwer... de presidents. És un passat aclaparador.

En poques paraules... Un economista em pot orientar sobre els meus estalvis, un metge sobre la meva salut, i un sociòleg?

Sobre moltes coses. Un exemple. Hi ha fórmules sociològiques que s'han descobert, fefaents, que s'ha comprovat que funcionen perquè en un lloc determinat, una ciutat, una regió, baixin, s'atenuïn les tensions racials, per exemple. El meu gremi de sociòlegs no té

“Els científics són persones que es dediquen a coses que no fan diners”

Quina imatge tenen els científics en la nostra societat? Quin paper hi tenen?

No sé quina percepció té la gent dels científics, però haurien d'entendre que són persones que podrien ser milionàries, perquè de vegades un científic té un talent molt superior a un senyor que fa molts diners en una consultoria, però es dedica a coses que no fan diners, perquè fa recerca i tota la seva intel·ligència va a investigar un palimpsest de l'edat mitjana. Part de l'estratègia de l'Institut d'Estudis Catalans és posar els científics a l'abast de la ciutadania, que els coneguïn. Nosaltres fem un esforç molt potent pel que anomenem coneixement públic de la ciència.

En poques paraules... Un economista em pot orientar sobre els meus estalvis, un metge sobre la meva salut, i un sociòleg?

Sobre moltes coses. Un exemple. Hi ha fórmules sociològiques que s'han descobert, fefaents, que s'ha comprovat que funcionen perquè en un lloc determinat, una ciutat, una regió, baixin, s'atenuïn les tensions racials, per exemple. El meu gremi de sociòlegs no té

totes les fórmules, però hi ha un catàleg de coses, de solucions importants. Nosaltres vam avisar del que passaria a Rwanda i Burundi, les massacres racials. És immens el que no sabem, però no està malament el que la sociologia ha avançat, és extraordinari. Ara bé, si els polítics es gasten els diners en altres coses, no hi puc fer res. Hi ha terrenys de la sociologia, com el de la burocràcia i les organitzacions formals, l'empresa, en què s'ha avançat extraordinàriament. La teoria sociològica avui dia és molt més interessant que fa tres-cents anys. Demostrar que la sociologia és una ciència acumulativa i que avança, lentament, és el més fàcil del món.

“Aquí hi ha molt nacionalisme i poc patriotisme”

I després els quaranta anys de persecució franquista... Per les finestres del que ara és el despatx del president entraven coloms... un abandó total. Va ser la destrossa de l'Institut com a part del genocidi cultural contra el nostre país que va organitzar el franquisme. Fins i tot en aquells anys negres, la Societat Catalana de Biologia publicava el seu butlletí. Tenim aquest passat gloriós i un deute absolut amb el passat. Però nosaltres som al segle XXI i volem ser part del desenvolupament de les acadèmies del segle XXI.

Som la primera editorial, per dir-ho així, científica del país, en llengua catalana. A més publiquem llibres acadèmics difícils de vendre, cosa que fem molt sovint amb universitats. A part d'això hi ha el *Diccionari*, del

qual es traurà una nova edició per Sant Jordi. Moltes coses són a la pàgina web, som a la xarxa... Tenim un projecte de modernització potentíssim. Posem a la pàgina web recerca de l'Institut, de gent que alhora són professors d'universitats catalanes, o valencianes, o de Perpinyà, o de Mallorca... Publiquem en català, i unes quantes coses molt importants en anglès, perquè és la llengua franca de la modernitat, és el llatí d'avui dia.

En aquesta tasca, quines serien les entitats *partenaires* de l'Institut a escala internacional?

Som part de la Unió Acadèmica Internacional des del 1922, som una acadèmia internacional. Som una acadèmia com ara la italiana Accademia Nazionale dei Lincei, l'Académie Française, la Royal Society, l'American Academy of Arts and Sciences... Hi ha acadèmies de territoris petits i poblacions petites, com la de Dinamarca, o la de Catalunya, i n'hi ha de grans, però som col·legues. Nosaltres, com aquestes acadèmies, ens pronunciem en temes que ens

demanen. Fa tres anys ens vam pronunciar per encàrrec de la Generalitat sobre el canvi climàtic a Catalunya, és un llibre gruixut que pot llegir qualsevol. Ens hem pronunciat sobre què passarà amb l'economia i la demografia d'aquest país, sobre la llengua, la història, l'arqueologia... Si ens ho demanen, emetem un dictamen; el Parlament

ens va demanar que emetéssim un dictamen sobre el projecte del nou Estatut. El que hem de fer és caminar cap a la digitalització, estimular la ciència, fer debats. La força de l'Institut és transversal, si fem un debat científic sobre el càncer vénen catedràtics i professors i investigadors de la UAB, de Girona, de la UB... Som una plataforma. ■

Josep Cuní
Periodista

Cada matí, la BBC

El vaig conèixer quan va tornar del seu "exili intel·lectual" com m'agrada remarcar-li. Quan explicava com la BBC o la PBS nord-americana havien incidit en els seus hàbits informatius i en la capacitat d'anàlisi d'uns mitjans que aquí no trobava, fins al punt que em consta que encara avui escolta cada matí la prestigiosa emissora britànica. No és un detall d'esnob. És la base d'un pensador que ha sabut enriquir per aquesta via la seva visió del món i dels fenòmens que el mouen. I va-

lorar el rigor com a nord i la seriositat com a norma. El vaig engrescar a participar en el programa matinal de Catalunya Ràdio d'aquella època. I per a goig meu ho va acceptar, no sense ronsejar una mica. El seu recel inicial era lògic. Però la seva voluntat d'aportació i de divulgació es van imposar. I la seva amistat amb Ernest Lluch, que feia anys que col·laborava en els meus programes i el qual sovint plorem junts. Després vaig ser jo qui va optar per un reciclatge professional

milles enllà. Em va animar tot regalant-me un exemplar de la novena edició, revisada i ampliada, de la seva *Historia del pensament social* i em va instar a tornar aviat i a no emportar-me "aquell patracol", segons va deixar escrit. No li vaig fer cas. Me'l vaig endur i vaig pagar el sobrepès d'equipatge. El vaig devorar. Pocs intel·lectuals tenen la capacitat de sintetitzar tanta matèria tan transcendental en un sol volum. I fer que sigui útil a qui vol aprendre d'un professor que és mestre. I d'aquests n'hi ha pocs.